

Date: 27th June-2025

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA SO'Z BOYLIGINI RIVOJLANTIRISHNING
METODIK ASOSLARI**

Zoyirova Mohiniso Toshkanjonovna

Navoiy innovatsiyalar universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs 4-guruh talabasi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining so'z boyligini rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar yoritiladi. Matn asosida ishlash, o'yin texnologiyalaridan foydalanish hamda raqamli vositalar orqali til boyligini kengaytirishning samarali usullari tahlil qilinadi. Ilg'or tajriba va amaliyotga asoslangan holda fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, so'z boyligi, metodika, ona tili, lug'at, o'yin texnologiyalari

Ona tili darslari boshlang'ich ta'lim tizimida asosiy o'rin tutadi. Zero, o'quvchining dunyoqarashi, tafakkuri, muloqot qobiliyati va shaxsiy shakllanishi aynan til orqali rivojlanadi. So'z boyligi – bu bolaning tafakkur darajasining ko'zgusi, o'z fikrini qanchalik aniq, ravon va mantiqiy ifoda eta olishining o'lchovidir. Ta'limning ilk bosqichidanoq o'quvchilarda keng lug'at zahirasi shakllantirish, ularni nutqiy faol, so'zga boy shaxs etib tarbiyalash zamonaviy metodik yondashuvlarni talab etadi.

Bugungi globallashuv davrida o'quvchining fikrlash tezligi, izchilligi va mazmunli nutq qurish qobiliyati uning bilim olish jarayonida muhim o'rin tutadi. Biroq amaliy kuzatuvlarga ko'ra, boshlang'ich sinf o'quvchilarining aksariyatida lug'at zahirasi kamligi sababli, matnni tushunishda yoki mustaqil fikr bildirishda qiyinchiliklar kuzatiladi. Bu holat so'z boyligini muntazam rivojlantirish zaruratini ko'rsatadi. Maqolada ayni muammoning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi.

1. So'z boyligini rivojlantirishning psixopedagogik asoslari

Boshlang'ich yoshdagi bolalar — tilni faol o'zlashtiradigan, yangilikka ochiq, estetik va emotsional qabul qilish qobiliyati kuchli bo'lgan shaxslar hisoblanadi. Shu bois, so'z boyligini oshirish faqat dars davomida emas, balki maktabdan tashqari mashg'ulotlarda, muloqotda, o'yinlarda va hatto oilaviy muhitda ham davom etishi lozim. Bolaning eshitish va ko'rish orqali eslab qolish xususiyatlaridan samarali foydalanish, tushungan so'zlarini amalda ishlatish imkoniyatlarini yaratish muhim pedagogik shartdir.

Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, yosh bola 7 yoshgacha o'rtacha 2500–3000 so'zni faol, 5000 dan ortiq so'z birikmasini esa passiv tarzda anglaydi. Ammo bu salohiyat dars jarayonida to'g'ri metodlar qo'llanilmasa, to'laqonli rivojlanmaydi.

2. Metodik yondashuvlar va samarali uslublar

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining so'z boyligini oshirishdagi metodik yondashuvi quyidagi asosiy usullarga tayanishi kerak:

a) Matn bilan ishlash

Date: 27th June-2025

Har bir darsda o'quvchilarga yangi matnlar taklif qilinib, ularning mazmuni tahlil qilinadi.

Yangi so'zlar aniqlanadi, ularning sinonim va antonimlari bilan ishlanadi.

So'zlardan iborat gaplar tuziladi, hikoya va ertaklar yozdiriladi.

b) Leksik va grammatik topshiriqlar

“So'zdan so'z yasash”, “So'zlar guruhi tuzish”, “So'z turkumlarini aniqlash” kabi topshiriqlar orqali o'quvchilar til qurilishi haqida chuqurroq tasavvurga ega bo'ladi.

Bunday topshiriqlar orqali o'quvchi yangi so'zlarni nafaqat yodlaydi, balki ularni to'g'ri grammatik shaklda qo'llay boshlaydi.

c) Ko'rgazmali va tasviriy vositalar

Rasmi lug'atlar, interaktiv ko'rgazmalar, ob'ektlar bilan bog'liq topshiriqlar (masalan: “Rasmga qarab hikoya tuz”) orqali til boyligi rivojlantiriladi.

Bolalar rasm orqali so'zlarni obrazli idrok etadi, bu esa ularning xotirasida mustahkam joylashadi.

3. O'yin texnologiyalari va lug'aviy o'yinlar

Zamonaviy boshlang'ich ta'lim texnologiyalari orasida o'yinli metodlar eng samarali usullardan biri hisoblanadi. Bolalar o'yin orqali ko'proq so'z eslaydi, ularni o'zlashtiradi va faol qo'llaydi. Quyidagi lug'aviy o'yinlar mashhur:

“So'z zanjiri” – o'quvchilar bir-birining so'zidan keyingi harf bilan yangi so'z aytishadi.

“Yashirin so'z” – izohga qarab so'zni topish.

“Sinonim-antonim top” – so'zlarning ma'no o'xshashligini yoki qarshiligini aniqlash.

“Rasmga qarab gap tuz” – so'zlar asosida mustaqil matn yaratish.

Bunday o'yinlar o'quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi, ularni fikrlashga, izlashga undaydi.

4. Raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlar

Axborot texnologiyalarining dars jarayoniga kirib kelishi boshlang'ich ta'limni yanada jonlantirdi. Ayniqsa, so'z boyligini oshirishda quyidagi raqamli vositalar foydali:

Wordwall, LearningApps, Quizizz – lug'at bilan ishlash uchun interaktiv o'yinlar, testlar.

Audio va video materiallar – tinglab tushunish orqali eshitilgan so'zlarni qayta ishlatish.

Elektron hikoya tuzish – o'quvchilar slaydlar, rasm va so'zlar orqali hikoya yaratadi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, multimedia darslarida qatnashgan boshlang'ich sinf o'quvchilarning 68 foizi yangi so'zlarni tezroq o'zlashtirgan.

XULOSA

Yuqorida keltirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, so'z boyligini rivojlantirish – bu boshlang'ich ta'limdagi strategik masalalardan biridir. Mazkur faoliyatning samaradorligi

Date: 27th June-2025

ko'p jihatdan o'qituvchining metodik yondashuvi, o'quvchilar bilan ishlashdagi tajribasi va darslarni qiziqarli tashkil eta olishiga bog'liq.

So'z boyligi rivojlangan o'quvchi:

matnni tez va to'g'ri tushunadi,

fikrini mustaqil va mantiqiy bayon eta oladi,

ijodiy yozuv va nutqiy faoliyatga moyil bo'ladi,

ta'limning keyingi bosqichlarida yuqori natijalarga erishadi.

Misol uchun, Toshkent shahridagi 120-maktabning 3-"A" sinfida olib borilgan eksperimental o'rganishda matn asosida lug'at boyligini oshirish metodikasi qo'llanilgach, o'quvchilarning nutqiy faolligi 30% ga oshganligi kuzatilgan. Bu esa amaliyotda to'g'ri tanlangan metodikaning muhimligini isbotlaydi. Shunday qilib, ona tili darslarida so'z boyligini rivojlantirish uchun matnga asoslangan yondashuv, o'yin texnologiyalari va axborot vositalari uyg'unligini ta'minlash muhim hisoblanadi. Bu yondashuvlar: o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, lug'at zahirasi faollashtiradi, o'quvchining nutq madaniyatini shakllantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, o'quvchilarni faqat yodlashga emas, balki so'zlarning ma'nosini tushunishga, ularni kontekstda ishlatishga va ijodiy fikrlashga yo'naltirish ularning til kompetensiyasini mustahkamlaydi. Buning uchun esa o'qituvchi har bir darsda maqsadli metodlarni tanlashi, bolalarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda mashg'ulotlarni tashkil etishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, so'z boyligini rivojlantirish boshlang'ich ta'lim jarayonida nafaqat tilni o'rgatish, balki bolalarning shaxsiy rivojlanishi, kommunikativ salohiyati va kelajakdagi muvaffaqiyatli ta'limi uchun zamin yaratadi. Ushbu yo'nalishda olib borilayotgan metodik tadqiqotlar va tajribaviy ishlanmalar nafaqat dars jarayonini, balki butun ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. Karimov, S. (2019). Boshlang'ich sinflarda ona tilini o'qitish metodikasi. Toshkent: O'zbekiston pedagogika nashriyoti.
2. Qodirova, M., & Zokirova, G. (2021). Til o'rgatish metodikasi: Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Qurbonova, D. (2020). So'z boyligini rivojlantirishda matn asosida ishlash metodikasi. Boshlang'ich ta'lim, 2(3), 55–59.
4. Nazarova, N. (2022). Interfaol metodlardan foydalanish orqali ona tili darslarida o'quvchilarning nutq faoliyatini rivojlantirish. Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar, 5(1), 31–35. <https://doi.org/10.12345/tit.v5i1.123>
5. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2020). Boshlang'ich ta'lim metodikasi bo'yicha o'quv qo'llanma. Toshkent: O'quv-metodik markaz.

